

már osztályellenes élt kap. A szerelmi történet társadalmi érdekűsége a maximumra emelkedik.

Ennek a Grigorijnak a sorsa azonban kozáksors, ő maga is osztozik mindabban a kozáktestvéreivel, amit rájuk rótt a társadalmi hovatartozandóság. Ha kell, katonáskodik. Ha kell, harcol a cárért és a hazáért. A békeévek leperegnek és elérnek 1914-hez. A kozákok hadbavonulnak. Apák kísérik táborba fiaikat. Háború. A Don-vidék majd minden kozákja, a regény majd minden férfialakja, mint a fergeg száguld bele a nagy viharba. Am közeledünk 1917-hez. Az agyak mintha tisztulnának. A kozák fanatizmus is elernyed. Uj, bár még homályos felismerések ködlenek elő. Grigorij is egy napon azt kérdezi Gavans gépfegyverestől: „Magyarázd meg, hogy van az, hogy a háború egyiknek hasznot hoz, a másik meg elpusztul bele?“ — És amikor Grigorij ott áll, kimosdatva, sèbesülten a hadikórházban és egy fenséges vendég ágyról-ágyra szentképeket osztogat és hangzanak a sztereotip közönyös kérdések és a rövid feleletek: „Parancsára, fenség!“ és „Nem, fenség!“ — Grigorij ilyeneket gondol: „Hát ők azok, akik miatt el kellett hagynunk a falunkat? Fájó szemének pillantása a kinyalt tisztékbe fúrodott, fáradtan, zavarosan pihent meg a fenséges vendég petyhüdt arcán. Milyen kövérek! Hogy fényienek! És mikor a fenséges ur feltette a szokványos kérdését Grigorij György kereszties kozáknak, az nem birt uralkodni magán és hebegte: „... Én... nekem... vizelnem kell... Fenséges uram... vizelnem kell...“

Solochov odavetett epizódjai olykor messzi távlatokat tárnak fel, pedig néhol csak egy félmondat az, amit elejt és mögüle egy ellentétes világ elfojtott viharának könnyörtelen szele csap felénk. Így tűnik elébünk Buncsuk, egy elvárosiasodott kozák, aki önként vonult be katonának, hogy megismerje a haditudományokat. A parancsnoka egy napon megkérdezi, hogy mihez kezd a háború után: „— Valakinek le kell aratni a vetést... — feleli az — én pedig... én majd nézem...“ „Hogy érti...“ — firtatja a hadnagy. — Buncsuk így felelt: „Ismeri hadnagy ur...“ — „Mondást: „Aki szelet vet, vihart arat“. — „Ne képekben beszéljen. Mondja meg világosan, hogy mit gondol.“ Mire Buncsuk: „Ennél világosabban nem lehet.“ A tudatos szocialista író vezet ilyképpen a regény cselekményét. Sehol egy erőszakolt mondat, egy agitativ hang. Tiszta irodalom és szintiszta művészet és a mellett világos szocialista szándék. A könyv ezzel a tartalmi gazdagodással lépi túl a világírodalom nagy parasztregegyeit.

A csendes Don csaknem tökéletes egészet nyújtó első kötete után nagy érdeklődéssel várjuk a regény második kötetének magyar fordítását is.

Ujvári László

HAJRA címen jelent meg magyarul Valentin Katajev regénye, az Atheneumnál. A Hajrá keletkezési ideje Moszkva 1931—32. A szerzőt ismerjük. Emlékezünk a *Sikkasztók*-ra, erre a kitünő szatirikus regényre, amelyben a szovjet-bürokráciát pellengérez ki. Szélesebb rétegekhez azonban inkább a *Kör négyyszögese* című darabjával jutott el. A berlini bemutató után azt írta e darabról egy kritikus, hogy „szerzőjének vannak legalább olyan jó dialógus ötletei, mint ama bizonyos Bernard Shawnak“. Ez a szinpadi szatira épp úgy, mint minden más szovjet szatira a polgárság körében ugyanazt a véleményt hívja ki, amit a „Hajrá“ előkelő kiadója is kolportál. A könyv fedőlapjának behajtott részein útmutatást kap az olvasó a könyvhöz és megtudja, hogy az Atheneum lektora szerint „a szerző már nemcsak a Szovjet Oroszországban letűntnek hitt világ eszményeiben, de a saját világának az

eszményeiben sem hisz.“ Persze, mondja a lektor, az a főértéke, hogy az ottani állapotok visszasságait és lehetetlenségeit mutatja meg. A lektorinak igaza van. Ez a főértéke, de talán nem is kell magyaráznunk, hogy nem azért ez a főérték, hogy belőle a regresszív kritika és hangulatcsinálás ama bizonyos régen várt és be nem következett csődöt igazolja, hanem azért, mert ennek a kritikának a maga idejében és a maga helyén meg van a maga dialektikus értelme, mely bizonyos állapotokon, bizonyos változtatást követel. — Különben az Atheneum még azzal bocsájtja útnak a könyvet, hogy Katajev a humorista ugyanazt végzi a mai Oroszországban, amit Gogolj végzett a cári Oroszországban, a *Holt lelkek*-kel és a *Revizor*-ral. Az antidialektikus gondolkodás ilyenképp' szükségszerűen összeforr a megtévesztéssel, az elhomályosítás szándékával és a félrevezetéssel. Az ártatlan olvasó helyes perspektivák helyett destruáló ötletet kap. Mert ha Katajev ugyanaz volna a mai Oroszország számára, mint aki Gogolj volt a cári Oroszország számára, akkor Oroszországból legalábbis már el kellett volna menekülnie, mint ahogyan Gogoljnak kellett menekülnie társadalmi kritikája miatt. Gogolj üldöztetésének oka, hogy az Oroszországban meghonosodó kapitalizmus kezdetén oly' jelenségeket vesz éles nyelvére, amelyek a polgári társadalom mindennemű és lényegbevágó kritikájához adnak anyagot. Gogolj Csicsikovjában egy pillanatig sem hiszi „megváltónak“ vagyonszerzési ösztönét és azt a módot, amellyel a feudálizmus hátán nagybirtokosként tovább akar jutni. Gogolj *eleve nem hisz* a kapitalizmus és a polgári társadalom alapjában. Szemében a magántulajdon eszméje és berendezése a nevetséges, — tehát bizonyára a nem is kívánatos. Valentin Katajevnel viszont ép' a tulsó oldaláról jelentkeznek a dolgok. A magántulajdon legyőzött lényegén túl, már csak azok ellen a sallangok, maradványok és kinövések ellen irányítja fulánkját, amelyek az új termelési feltételek között is nemkívánatosan maradtak a múltból. Ez persze semmiféle logika szerint sem jelentheti azt, hogy szerzőnk hitetlenül állna azzal a társadalmi és termelési renddel szemben, amelynek keretein belül az Atheneum kiadásában megjelent regény anyagához hozzányul. „Rohanni, dolgozni, veszettül, vadul, nem törődni vele, hogy az emberek közben nyomorékká válnak, kezük, lábuk lefagy, vagy ott pusztulnak maguk is a 40 fokos hidegben. A betongátnak tavaszra készen kell lenni. Az egyén nem számít, fő a cél, a beton, a cement, az aszfalt, az ipari termelés, — hogy közben, mint egykor a piramisok építésénél ezer számra pusztul az állati sorsra kárhóztatott ember, ki bánja?“ Ez az idézet is a regény borítólapjáról való — az olvasó irányítására. A régi recept ez: az Egyén, az Ember siratása s a közös termelési mód azonosítása a rabszolga termeléssel. A szerző bizonyára nagy csodálattal olvassa majd „hogy a legelőkelőbb magyar kiadó milyen bornirt sugalmazásokkal ajánlja művét. A közös termelés hőseinek tényleg lefagy a lábuk gátépítés közben, s talicskázás közben tényleg húsig leszárad a bőrük, de semmiképpen sem azért, mert ostorral állnak mögöttük a munkafelügyelők. A Hajrá-ban azért történik mindez, hogy az ázsiai szteppében a föld gyomrába vájó Kuznecki munkássereg leverje a betonöntés charkovi rekordját. Charkov tegnap 340 keverékből öntött betonlemezeket egy váltás ideje alatt és ma Kuzneck egy váltás alatt 402 keveréssel leverte a charkovi rekordot. Főlmerül a kérdés, megengedhető-e a külföldi gépek túlterhelése, a „francia birkózás“ érdekében, ahogy a versenytermelést a gunyolódók nevezik? Vagy rekordot kell teremteni a betonöntésben, ami meggyorsítja a kavicsszállítást, a cement gyártást, szükségessé teszi a kiöntött cementlapok gyorsabb feldolgozását? A rekordot más szemmel nézi a bü-

rokrácia és más szemmel a termelés közvetlen részesei. A rekord felállítói tisztában vannak azzal, hogy az eredmény nem a „francia birkózás” eredménye, mint ahogy az ellenségek gunyolják, hanem az a mechanikai értékű termelési tényező, amely minden vele összefüggő tényezőt fokozottabb résztvevésre kötelez a termelésben. E körül a mag körül sorakoznak fel a kuznecki telep emberei, a brigádok katonáitól a munkavezetőkhöz, igazgatókhoz, külföldi mérnökhöz és amerikai kirándulókhoz. 24 óra alatt szerelmek, születések és sorsok dőlnek el. Felállítanak egy rekordot, amelynek keresztülvitelében se elemi erő, se szabotázs nem gátolhatja meg a termelő akaratát. Ott látjuk az írókat, az újságírókat, amint kavicsbordással járul hozzá az eredményhez, látjuk az amerikai mérnököt, aki rubeljei halombarakásával már majdnem célhoz ért, amikor az utolsó pillanatban jelentik az újságok, hogy a legbiztosabb amerikai bank, amelyben a pénzt tartotta csődbe ment. Látjuk a munka szabotálót, akikről végül is kiderül, hogy osztályeredetük játsza a főszerepet elzúllásukban, amely a kapzsi harácsoláson keresztül egész az összeroppanásig és a gyújtogatásig viszi őket. Egyáltalán tisztán kiviláglik a regényből, hogy írója szinte romantikus lázzal glorifikálja a termelés hőseit és szatiráját, amely a hibákkal szemben megértő, azok ellen fordítja, akik önös céljaik felhasználásával tudatosan a bürokratizmus mögé rejtőznek s akiknek benső közük a termeléshez nincs.

Az expresszionista stílusmodorában páratlan tempójú könyv felületesen nézve talán szétfolyó módon dobja bele az eseményeket a verseny 24 órájának malmába, de végeredményben szigorúan összetartozik minden: a körök és vonalak koncentrikusan egy pontba futnak össze: a közös termelésbe. A regény összefüggő egészt mutat, bár feltételezhető, hogy az említett kiadói sugalmazások szellemében bizonyos részek elszikkadtak a magyar fordításban. Maradéktalanul megmarad azonban az olvasóban az a benyomás, hogy semmi sem áll meg, állandó érvényű tételek és eredmények is csak annyiban léteznek, amennyiben változást és változtatást jelentenek. Tegnap Charkov 340 keverék, ma Kuzneck 402 keverék és holnap Cseljabinszk 504 keverék. A minőség pedig mindenütt kitűnő.

Katajev könyve egy történelmi szakasz lényegének megismeréséhez legalább olyan közel hozta, mint amilyen közel hozta Gladkow *Cement*-je az olvasót az új Oroszország egy más szakaszának megértéséhez.

Méltos N. József

VARGA KATALIN REGÉNYE. Kellemes meglepetés volt számunkra Molnár Ákosnak *A császár dajkája* című könyve. 600 oldalas történelmi regény — a történelmi regények poros egyhangúsága és terjedőssége nélkül. Mindvégig lebilincselő, lüktető atmoszféra, átfogó korrajz, plasztikus alakok, színes meseszöveg. A történelmi regény általában — a ma problémája előli menekülést jelenti. Hisz’ valóban kényelmes álláspont a jelent tudomásul se véve elmerülni, beletemetkezni a múlt korok szellemébe. Ezért írják ma tömegével a történelmi regényeket. Ezzel szemben úgy látjuk, hogy Molnár Ákosnak ez a munkája nem a problémák előli meghátrálást, hanem az alapproblémákba kapcsolódást, a történelmi események helyes meglátását jelenti. Molnár Ákos eddigi írásaiban a kispolgári élet levegőtlenességét, tartalmatlanságát, kilátástalanságát, az élet mai formájától elforduló, menekülő embert ábrázolja s az elégedetlenség tudatos és tudatalatti motívumait tárja fel. Mostani regénye fejlődést, szinte határozott tisztulást jelent.

Varga Katalin rokonszenves alakjával Aradi Viktor: „Catarina